

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДИЗАЙНУ СУЧАСНОГО МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНИХ ВІДДІЛЕНЬ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Оформлення міського середовища на сучасному етапі розвитку урбанізації є актуальною проблемою, за допомогою якої вирішується багато інших проблем урбаністичної культури, зокрема збереження екологічно чистого простору, в якому найбільш активно реалізує своє призначення людина. За спостереженнями вчених з різних областей науки про людину в системі її потреб (біологічних, психологічних, етнічних, соціальних, трудових, економічних) можна виділити потреби, які пов'язані з екологією сприйняття середовища проживання. Так як у сьогоденні дизайнерським рішенням підпорядковані усі сфери життєдіяльності людини і дизайн відіграє чи не ключову роль у сприйнятті простору та речей, то при оформленні міського середовища дизайнери повинні керуватися саме метою створення гармонійного простору для людини. За допомогою вирішення проблеми візуальних акцентів у місті намічаються основні шляхи подолання тієї кризи в сучасному міському середовищі, яка синтезувала архетипні уявлення про місце проживання людини і ставлення до міста з

позицій техногенної цивілізації. Означена проблема в повній мірі стосується дизайну сучасного міського середовища, однак при цьому сфери застосування, особливості використання різних засобів дизайнерського вторгнення в простір міста та його значення для психологічного стану мешканців залишаються вивченими недостатньо, а між тим саме воно відповідає за чистоту духовних устремлінь та забезпечує здорові взаємовідносини людини зі світом.

Безпосередньо зазначені проблеми є пріоритетними в контексті вивчення дисциплін дизайнерського спрямування. Активізація художньо-естетичних факторів сприятиме формуванню професійної підготовки майбутніх художників, дизайнерів, які здатні не лише сприймати, розуміти, а й творити власні продукти, втілювати творчі моделі в архітектурному середовищі. Сучасний фахівець повинен оволодіти професійними якостями, які будуть орієнтиром у майбутній дизайнерській, педагогічній діяльності та нададуть можливості розвиватися уяві і удосконалюватися на основі знання, розуміння і збереження певних традицій.

Професійна діяльність дизайнера має на меті

задовольняти як матеріальні, так і духовні потреби людства. Без врахування та вивчення природничо-наукових, технічних і естетичних наук, без використання практичного досвіду й надбань архітектури, живопису, скульптури, прикладного мистецтва уявити його неможливо.

Положення наукових досліджень з освітньої підготовки фахівців дизайнерського профілю, організації та змісту фахової підготовки майбутніх дизайнерів, художників, вчителів образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах викладені в основних нормативно-правових документах та державних стандартах вищої освіти, в яких узагальнено вимоги до змісту освіти і навчання в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У широкий науковий обіг поняття «міське середовище» (environment) увійшло нещодавно, воно вміщує в себе багатий спектр параметрів міської інфраструктури та міського тексту культури, що складається не тільки з географічного розташування міста і навколишнього простору, але також з його архітектурної та просторової впорядкованості. Формування міського тексту культури ґрунтується на культурних традиціях і соціальних цінностях, на історичному минулому і проекції цього минулого в сьогодення, а також на багатьох інших соціокультурних аспектах. Загальнокультурні дефініції середовищного підходу («міське середовище», «міське культурне середовище», «образ середовища в свідомості містян», «образ міського середовища в мистецтві»), які розроблялися К.Лінчем, В.Л.Глазичевим, О.Е.Гутновим, О.Г.Раппапортом, М.С.Каганом та ін., виявили специфіку ставлення до міста як до організованого за певними законами простору. Теорія середовищного дизайну, відома роботами Т.Мальдонадо, Л.Кана, А.Пулоса, А.Іконнікова, одержувала постійне підкріплення в багатьох експериментах проектної практики, а також досліджувала «в натурі» прикмети і образи сучасного стилю середовища.

Проблеми професійної підготовки дизайнерів розглядаються О.І.Генісаретським, О.О.Мергут, В.Ф.Прусаком, А.В.Камінською. Окресленим проблемам вивчення дисциплін дизайнерського спрямування при підготовці майбутніх фахівців художньо-графічних відділень у свій час було присвячено творчо-пошукові дослідження та низка публікацій провідних зарубіжних і вітчизняних науковців, художників, педагогів: В.Вазареллі, Е.Лісіцького, О.Екстер, М.К.Ешера, І.Іттена, В.Кандінського, П.Клеє, К.Малевица та ін. монографії – Р.Арнхейма, Ю.Г.Божка, М.М.Волкова, І.Т.Волкотруба, А.В.Іконнікова, В.Ф.Кринського, М.А.Туркуса, Н.В.Ламцова, В.Е.Михайленка, М.І.Яковлєва, Г.П.Степанова, Н.Н.Степанова,

В.А.Фаворського, та інших дослідників, проте не виявлено специфіки спеціалізації дизайнера саме в галузі оформлення міського середовища.

Метою статті є визначення актуальності оформлення сучасного міського середовища в контексті створення екологічно комфортного простору для людини та виявлення шляхів розвитку дизайнерського мислення студентів графічного відділення в процесі освоєння проблем оформлення міського середовища у системі дисциплін дизайнерського циклу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед навчальних дисциплін на художньо-графічному відділенні є низка дисциплін дизайнерського спрямування, завдання яких полягають у широкому вживанні набутих студентами знань у різні сфери життєдіяльності людини, в тому числі в оформлення простору міського середовища. В останні часи в широкий обіг увійшли поняття «дизайн міського середовища», «дизайн міста», «міський дизайн». Ознайомлення студентів з даними поняттями відбувається протягом усього навчального процесу. Студенти старших курсів мають можливість здійснювати власні творчі проекти з оформлення певних об'єктів, розташованих у міському середовищі.

Як підкреслюють дослідники, «від архітектури та містобудування міський дизайн перейняв такі риси, як ансамблевість, прагнення до унікальності загального композиційного рішення, образності і художньої виразності, контекстуалізм» [4, с. 4]. У дизайні середовища можна визначити наступні складові, які безпосередньо виявляють художній задум у вирішенні архітектурного середовища міста: форма, композиція, художній образ, стиль, етнічність, декоративність, стилізація. Вдале поєднання всіх цих складових здатне продемонструвати якісний дизайн. Поняття концепції у композиційному будівництві території було сформульоване В.О.Колясниковим [1], у трактовці автора дана концепція постає у вигляді архітектурно-художнього задуму, в рамках якого проявляється єдність художньо-образних (сміслових) ідей і композиційно-формотворчих (морфологічних) принципів. При цьому головним ступенем творчого процесу виконання проекту є саме архітектурно-художній задум і це необхідно враховувати, коли студенти долучаються до створення власних творів, що призначені для міських зон.

Дизайнерське мислення складається з двох компонентів – світу образів і світу понять, тобто конструктивних рішень. Конструктор створює «тіло», а художник – «дух». Одухотворення речей веде до скоєного формального рішення. Діяльність оформлювача міського середовища в даному сенсі являє собою складний конгломерат двох типів мислення і дуже важливо знайти

компромiс в їхньому з'єднанні, тому навчальний процес повинен спрямовувати студентів на розуміння законів формоутворення і розвиток художньо-естетичної уяви. Це відбувається як у процесі вивчення питань теоретичного напрямку, так і на практичних заняттях, коли майбутній фахівець – дизайнер, художник, педагог – включений у безпосередній процес сприйняття і відтворення творчого задуму.

Вже при першому знайомстві зі специфікою дизайнерської діяльності студенти засвоюють, що однієї з важливіших функцій дизайну міського середовища є створення екологічного контексту і це може бути реалізовано в різних варіаціях. Екоцентричний підхід останнім часом все більше актуалізується поряд з антропоцентричним напрямком у розвитку оформлення життєвого простору міста, хоча сюжет екологічності міського середовища все ще не сприйнятий у достатній мірі повсякденною культурою і до сих пір не став її органічним компонентом. Суттєвим в оформленні міського середовища можна вважати саме пошук найбільш виразних для конкретного міста прийомів створення неповторних зон, які могли б позитивно впливати на психологічний стан людини.

Одним з напрямів тут може вважатись етнодизайн, який стає актуальним у культурі останніх часів і завдяки якому формується художній образ та сприйняття міста в цілому. Етнодизайн виокремився в самостійний напрямок з другої половини ХХ століття. Прагнення до відтворення образів національної культури в соціокультурному просторі різних країн і регіонів стало визначальним фактором формування регіональних і національних особливостей міського дизайну, що відображало уявлення окремих народів про національно-історичні цінності. Власне пошук методів, що сприяють формуванню у майбутніх дизайнерів навичок роботи з національним компонентом оформлення довкілля, є актуальною і важливою задачею сучасного етнодизайну. В сукупності етностиль – це колорит, декор, матеріали, притаманні традиційній культурі тієї чи іншої країни, регіону. Предметом проектування в етнічному стилі є саме середовище, а об'єктом може бути все – від малих форм (транспорту, елементів рекламного дизайну, квіткового і святкового оформлення, мощення дорожніх покриттів) до макроелементів міста (будівель, вулиць, кварталів, мікрорайонів і округів). Етнодизайн прокладає шлях до синтезу всіх складових дизайну середовища і дозволяє у сучасних умовах, завдяки активізації міжкультурного та міжетнічного спілкування, вирішати завдання етнічного компоненту в культурних і соціальних процесах, сприяє відродженню інтересу до національної ідентичності, а звідси і бажанню привнести в повсякденне життя нові елементи декору та

принципи організації простору. Спрямованість на відображення етнічних мотивів у довідлі формі в студентах національну самосвідомість, сприяє появленню неповторних за образністю міських зон та власне самих міст.

В умовах розгорнутого будівництва типових житлових будинків значно зростає архітектурно-художня роль малих архітектурних форм і елементів благоустрою. Малі архітектурні форми, виконані з використанням народних традицій орнаментики та символіки, завдяки своєму масштабу, а також національному і характерному декоративному вирішенню, сприяють «олюдненню» житлової групи, надають їй неповторних рис і здатні створювати тій настрій, який сприяє розумінню цінності національної культурної традиції. Наприклад, зупинки, лавки, ліхтарні стовпи, вуличні меблі і обладнання, торгові вітрини, вивіски і реклама, суперграфіка фасадів і вуличних покриттів, скульптурні форми, панно та інші об'єкти монументально-декоративного мистецтва та міського дизайну сьогодні стануть невід'ємною складовою предметно-просторового середовища міста, визначаючи багато в чому умови її комфортності, образно-художні якості. Вони справляють суттєвий, часом вирішальний, вплив на загальне враження від сприйняття, на формування образу не тільки окремого і конкретного архітектурного ансамблю, але, в підсумку, і міста в цілому. Це студенти повинні зрозуміти як комплексну проблему дизайну міського середовища.

На думку О.С.Крилатової, дизайнерські проекти, створювані на основі етнічно орієнтованих принципів, вимагають з'єднання таких найважливіших для дизайну категорій, як «людина – середовище – час», з одного боку, і «народ – історія – культура» з іншого [3]. Складність їх поєднання полягає в тому, що етнічна культура, яка реалізується в людській діяльності, фокусується в формах переважно колективного досвіду етносу – його традиціях. Досвід же нового покоління, навпаки, являє собою новачі і спрямований у майбутнє, на розвиток і втілення цих новачі у практиці навчання з дисциплін дизайнерського спрямування зокрема.

Справедливо зазначено, що екологічність етнічних потреб, яка заснована на поєднанні різноманітних деталей, помітно покращує якість життя окремих етносів [5, с. 264]. У повсякденному житті предметний світ є міцним комунікативним середовищем, в якому людина відрізняє предмети власної культури від чужої завдяки присутності в них інформації, побудованої за відомими принципами етнокультурного коду. Так, етнічним маркером українців виступає певна кількість культурних артефактів, насамперед, це вишитий орнамент в червоно-чорно-білому кольорі, що неодноразово

відображено в дизайнерському оформленні багатьох об'єктів сучасності; крім того, загальнознаними знаками етнічної самосвідомості є українська вишиванка та вінок, образ козака, символи геральдики – зокрема тризуб, у навколишньому просторі – це хата оточена тином з глиняними глеками, птахи та квіти, зокрема лелека, мак, соняшник, а також знаково-символічні образи давнини – орнамент Трипілля, золотарні вироби та кам'яні статуї скіфів. В окремих містах можуть домінувати ті чи інші етномаркери, а іноді виникати власні, характерні саме для даної місцевості, що і можна використовувати в оформленні міського середовища як певний знак регіонального контексту.

Наприклад, зазначені напрямки, на нашу думку, успішно можуть реалізовуватись під час практичних і лабораторних занять з дизайну, формоутворення, художнього конструювання. Завдання на розвиток і формування дизайнерського мислення засобами етнічних мотивів, притаманних певному регіону, значно збагачують і поглиблюють навчальний процес яскравим колоритом, формою та змістом при розробці ескізів, проектів та описів архітектурних об'єктів міського середовища.

Дослідниками визначається «багаторівнева матриця» як основа структурування міського простору, у склад якої входять «рівень скульптурних і предметних форм, рівень архітектурних фасадів і окремих архітектурних об'єктів, рівень відкритих міських просторів, рівень містобудівних структур, генеральних планів і планувальних схем» [4, с.7]. Так як дизайн може бути не лише естетичним, а й змістовним, то названі рівні мають конкретні форми втілення тієї чи іншої інформації, що потребує певних засобів художньої виразності в міському просторі. У народному мистецтві цю змістовність створюють собою орнаменти та символи, яким притаманна образність, декоративність, стилізація та лаконічність.

Індивідуальність і своєрідність житлової групи певного міського середовища залежить не тільки від якості її забудови, а й від правильності проектування, використання в утворенні національного колориту й образу середовища тих етнічних мотивів, які б могли зробити неповторний образ саме даного конкретного міста. У сьогоденні орієнтування на етнічну самобутність в оформленні дизайнерських об'єктів стає світовим трендом і набуває яскравого трактування художньої образності. Художній образ у сприйнятті довілля відіграє величезне значення і передається дизайнером опосередковано через спроектовані об'єкти. Автор транслює своє сприйняття глядачам, тим самим залучаючи їх до взаємодії з об'єктом. Вступаючи в діалог з глядачем, кожен дизайнер

по-своєму інтерпретує одну і ту ж тему. Зокрема, під час навчання студентів художньо-графічних відділень, для створення проектів сучасного міського середовища етнічні мотиви можуть бути використані при створенні реклами, оформленні фасадів громадських будівель, виокремленні міських зон у просторі міста, в ландшафтному дизайні, в малих архітектурних формах тощо.

В історії забудови міст та архітектурних пам'яток України цікавим можна вважати приклад використання народних традицій та етнічних особливостей в оформленні станцій квітського метрополітену, де в повній мірі відображено естетику і дух епохи з деяким присмаком народної культури. Заслугує на увагу 14 станцій, в яких цей напрямок мистецтва так чи інакше виявлено. Наприклад, одна з найдавніших станцій Хрещатик, доступна для пасажирів з 1960 року, прикрашена майоліковими композиціями з елементами соняшників та кукурудзи, які належать до яскравих етномаркерів і відображають свій час: вони були характерними для Хрущовської епохи (художники станції О.Грудзинська і Н.Федорова). На станції Вокзальна натяком на народне мистецтво є різьблені розетки на лавках платформ, а також хвильові металеві решітки на стінах з притаманними етнічній орнаментіці елементами (художник станції О.Мізінін) та ін. В цілому етнічні мотиви так чи інакше поступово впліталися у міське середовище протягом десятиріч, згодом їхня актуальність тільки зростала.

Наприклад, знайомство студентів з новітніми формами оформлення міського середовища відбувається не тільки при вивченні дисциплін дизайнерського циклу, але також і в курсі історико-теоретичних дисциплін, зокрема в процесі ознайомлення з сучасним образотворчим мистецтвом. Так, останніми часами в українських містах розповсюджується такий вид сучасного мистецтва, як муралізм, який знаходиться на межі між графіті та декоративно-монументальних розписів. При всієї неоднозначності даного засобу декорування стін міських будівель мурал стає популярним і вже виробляється деякий місцевий стиль, спостерігаються переваги в тематиці. Поступово іноземні образи витісняються українськими етнічними мотивами. Фестивалі муралізму закріплюють популярність даного виду декорування.

У процесі вивчення навчальної дисципліни формоутворення та формоутворення архітектурного середовища студент як безпосередньо вивчає особливості побудови й конструкції загальних архітектурних, круглих та ландшафтних форм, так і аналізує структуру конкретних об'єктів дизайну міського середовища.

Особливе значення в будь-якому міському

просторі відіграють сади, сквери, бульвари і парки, тому роль і значення ландшафтного дизайну в сприйнятті образу міста непереврені. Етнічна спрямованість тут може об'єднатись із сучасними тенденціями, широко розповсюдженими в світі. Наприклад, популярне топіарне мистецтво, тобто особливим чином стрижені кущі, що можна зустріти в Харкові, надає величезне різноманіття зеленим насадженням, робить їх незамінним елементом естетичного вигляду міста.

Сучасне місто неможливо уявити без рекламних білбордів та інших інформаційних текстових та візуальних образів. Важливу естетичну функцію тут виконує шрифт і власне прийоми графічного дизайну. В прийоми декорування простору активно залучається орнаментальний репертуар. У ХХІ столітті орнамент затребуваний як один з найважливіших етнокультурних чинників. Т.А.Купріянова і Т.Ф.Кулюткіна пропонують використовувати в українській рекламі орнаментальні символи трипільської та скіфської культури, які можуть уособлювати ті ж значення в сучасному суспільстві, які вони мали в давнину [2], що збагатить інформаційне поле орієнтовним спрямуванням на традиційні образи. Виявлення специфіки української культури, специфіки потреб і інтересів аудиторії, на яку націлена реклама у дизайні середовища, допоможе знайти найбільш короткий шлях до інформування населення про товар або послугу, їхнє поширення, підвищення попиту і товарообігу.

В цілому, вивчення дисциплін дизайнерського спрямування, зокрема: сучасне образотворче мистецтво та історія образотворчого мистецтва, дизайн, формоутворення, художнє проектування, додаткові спецкурси та факультативи – формоутворення архітектурного середовища, дизайн середовища – в контексті підготовки студентів педагогічних та художніх вузів сприятимуть більш глибокому розумінню актуальних процесів розвитку в сучасному дизайні й образотворчому мистецтві зокрема.

Окреслені тенденції, відіграють позитивну роль у підготовці майбутніх студентів художньо-графічних відділень під час теоретичних занять з історії архітектури, дизайну, образотворчого мистецтва, під час практичних занять з художньо-творчих практик, виїзних екскурсій та збору інформації в галузі етнодизайну міського середовища при написанні курсових, дипломних проєктів та виконанні практичних творчих робіт.

Висновки і перспективи подальших розвідок напруму. Розглянуті аспекти та специфіка перспектив у проектуванні міського простору в сфері сучасного дизайну міського середовища передбачають поступове і ретельне переосмислення підготовки майбутніх дизайнерів з метою збереження емоційно-інформативних,

художньо-композиційних і технологічних ознак. В умовах глобалізації архітектура і дизайн міського середовища знаходяться у процесі пошуків нових засобів виразності і використання етнічних мотивів надає рис неповторності і унікальності художній образності в будь-якому міському просторі. На нашу думку, зазначені напрями дослідження можуть виявитися плідними в діяльності майбутніх дизайнерів, оскільки роль національної складової, вдосконалення методів проектування, трансформації і стилізації обумовлює рівень культурного розвитку дизайну міського середовища в умовах глобалізаційних процесів. У подальшому дослідження може проводитися в більшому конкретизуванні методів та прийомів використання етнічних мотивів у навчальному процесі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Колясников В.А. Градосторительная композиция: понятие, концептуальные структуры // Архитектура и градосторительство Урала / Колясников В.А. // Межвузовский сборник под ред. А.Э. Коротковского. – Свердловск, 1988. – С. 28–40
2. Куприянова Т.А., Кулюткина Т.Ф. Этнодизайн в создании украинского стиля национальной рекламы / Т.А.Куприянова, Т.Ф.Кулюткина. – URL: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=art&id=1287
3. Крилатова О.С. Проектирование міського архітектурного середовища в аспекті культурологічної складової (на прикладі етнодизайну) / О.С. Крилатова. – URL: <http://nauka.zinet.info/26/krylatova.php>
4. Михайлов С.М., Михайлова А.С. Дизайн города в историческом аспекте / С.М.Михайлов, А.С.Михайлова // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2011, № 9 (128) / сентябрь. – С. 4–8
5. Чечельницкий С. Визуальная экология в применении к исследованию архитектурной среды. Постановка проблемы // Теория та історія архітектури. Вип. 1, 2, 3. – Харків, 2008. – С. 261–264.

BIBLIOGRAFIYA

1. Kolyasnikov V.A. Gradostroitel'naya kompoziciya: ponyatie, konceptualny'e struktury', Arxitektura i gradostroitel'stvo Urala, Mezhvuzovskij sbornik. Sverdlovsk, 1988, pp. 28–40.
2. Kupriyanova T.A., Kulyutkina T.F. Etnodizajn v sozdaniі ukrainskogo stilya nacionalnoj reklamy', URL:http://librar.org.ua/sections_load.php?s=art&id=1287.
3. Kry'latova O.S. Proektuvannia miskogo arkhitekturnogo seredovishcha v aspekti kulturologichnoi skladovoi (na prykladi etnodyzainu), URL: <http://nauka.zinet.info/26/krylatova.php>
4. Mixajlov S.M., Mixajlova A.S. Lizajn goroda v istoricheskom aspekte, Vestnik Orenburgskogo

gosudarstvennogo universiteta, 2011, – № 9 (128), sentyabr', – pp. 4–8.

5. Chechel'nickij S. Vizual'naya ekologiya v primenenii k issledovaniyu arhitekturnoj sredy. Postanovka problemy, Teoriia ta istoriia arhitektury, –Volume 1, 2, 3, – pp. 261–264.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Kyrychenko Olena Invanivna – Ph. D. in Art Criticism, Associate Professor Department of Fine Arts and Design, Kirovograd Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: problems of classical and modern fine arts, design and cultural processes, aesthetic perception of the architectural image and the problems of urban culture, educational processes.

Malezhyk Yuliya Mykolayivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer Department of Fine Arts and Design, Kirovograd Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: problems of development of artistic education in Ukraine, modern

trends in design and shaping, training of future specialists of art.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Кириченко Олена Іванівна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми класичного і сучасного образотворчого мистецтва, дизайну та культурних процесів, естетичне сприйняття архітектурного образу та проблеми міської культури, освітні процеси

Малежик Юлія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми розвитку мистецької освіти в Україні, сучасні тенденції дизайну та формування, підготовка майбутнього фахівця образотворчого мистецтва.